

Shahid Bahonar
University of Kerman

Journal of Iranian Studies

ISSN: 1735 - 0700

Journal of Iranian Studies

Investigating the dimensions of hard influence in Ferdowsi Shahnameh with an approach to espionage*

Omolbanin Dashti Rahmatabadi¹ | Mahboubeh Zia Khodadadian²
| Batoul Fakhrolesalam³ | Mehdi Norouz⁴

Abstract

1. Introduction

One of the manifestations of the traditional influence paradigm in political science discussions is espionage, which, because of its tangibility and visibility, falls under the category of hard influence. In international relations, obtaining information from political, military, economic, etc. rivals have a necessary and effective role in seeking the supremacy of nations and helps them to determine fundamental strategies. Hence, the spies try to provide comprehensive information on the quality and quantity of the enemy's potential capabilities through their actions in order to be able to influence the political and military rival and to achieve the desired goals. In other words, it is possible to change political currents through the use of espionage

* Article history:

Received 23 November 2020

Received in revised form 28 October 2021

Journal of Iranian Studies, 21(41), 2022

Accepted 9 January 2021

Published online: 28 June 2022

Publisher: Shahid Bahonar University of Kerman

© The Author(s).

1. (corresponding author), PhD. Student, Department of Persian language and literature, Faculty of Literature, Azad University, Neyshabour Branch, Neyshabour, Iran. Email: e.dashti120@gmail.com
2. Assistant Professor, Department of Persian language and literature, Faculty of Literature, Azad University, Neyshabour Branch, Neyshabour, Iran. Email: mzia2000@yahoo.com
3. Assistant Professor Department of Persian language and literature, Faculty of Literature, Azad University, Neyshabour Branch, Neyshabour, Kerman, Iran. Email: ba_fam12688@yahoo.com
4. Assistant Professor Department of Persian language and literature, Faculty of Literature, Azad University, Neyshabour Branch, Neyshabour, Iran. Email: mahdinovrooz@yahoo.com

tactics and access to vital competitors' information. In general, in international relations, the principle of power is of particular importance and is at the heart of the study of international politics. Examining the exact dimensions of the act of infiltration (espionage) in the enemy shows that power is a means to an end. The nature of a government's foreign policy goals and the skill of nations in using their capabilities to achieve foreign policy goals are directly linked to the principle of foreign influence and espionage. Hence, intrusion (espionage) is defined as a type of communication with aliens with the intention of changing or stabilizing the behavior of reciprocal forces. A government tries to influence another government or governments in various ways; because it has set specific goals for itself, the realization of which is possible by having comprehensive information on economic, political, military issues of the rival. Consequently, the process of infiltration and espionage plays a crucial role in international politics. Espionage is not an emerging phenomenon of the present century and is common in the political culture of civilizations. Of course, it must be acknowledged that the techniques used for espionage have changed over the centuries and become more sophisticated today. However, the importance of maintaining the survival of governments has always led to this issue in security and intelligence issues. Ferdowsi's *Shahnameh* is one of the most important epic works in Persian which narrates the efforts of the Iranian nation and the governments in this land to push back the foreigners from the borders and protect the people from the enemies.

2. Methodology

This research has been compiled based on descriptive-analytical method and inductive method (part to whole) and to collect data and analyze it, documentary studies including books, articles, etc. have been used. Also, the statistical population of the research, Ferdowsi's

Shahnameh and the sample size, include all the verses drawing on the espionage category. The general structure of the article is such that first the main concepts of the research are explained, namely influence and espionage, and in the main part, various headlines are addressed to issues such as tools, goals and motives of spies and its political and governmental positions.

3. Discussion

The spy is described as a "detective" in the Shahnameh. This word indicates that the spy in the first step must be a person who is aware of various issues and with special expertise and skill seeks to gather information from the enemy. In other words, the spy in sensitive situations must, in addition to recognizing critical points and threats and external and internal influencing factors, recognize the negative actions affecting the security of the government and the territorial integrity of the land and have a comprehensive knowledge of its details and generalities. And finally, by transferring it to its own forces, to be effective in neutralizing undesirable political events. Therefore, the spy is at the forefront of the fight against enemy threats. The tactics and tasks of the spies described in the Shahnameh have a classical approach and naturally do not have the complexities of espionage in the contemporary era. However, the results obtained through espionage are important.

Espionage and obtaining military and political information from a rival group play a role in the survival or extinction of a civilization. "Today, information is considered as one of the national resources of any country and supports any planning, policy-making and management" (Davoodi Dehaghani et al., 2018, p. 54). Spying on outsiders and gathering information is a public duty in the early stages, and spreading a culture of intelligence cooperation will protect society from all kinds of crime and threats, and deterrence should be based on gathering sources of information and their analysis. (Also

see Peterson, 2005, p. 212). Information is a means to an end (See: Gill & Phythian, 2007, p. 1). Deceptive influence based on strategic deception is manipulating the audience's mentality and making computational mistakes through forging and creating information. Influential actors take a series of actions to deceive, confuse, seduce, or hasten the decision-makers to make unrealistic estimates. In fact, the purpose of deceptive influence is to deviate from the opponent's decisions by providing guided and sometimes erroneous information and forcing him to act or not to act in the national interests of his own country or to the detriment of his own interests (See: Bagheri Choukami, 2016, p. 20).

Spying and gathering information through trained manpower is difficult, time consuming, costly and dangerous, and if the mission is revealed and disclosed, it creates problems for the target country and the country of origin (Borisudi & Goodman, 2005, p. 129). Espionage in classical and traditional form is conducted based on observation and information with emphasis on human senses and creativity (see: Locker, 2001, p. 48). Human resources, considering their discernment and initiative, review and analyze situations in order to take advantage of opportunities and constantly increase their access to the goal (see: Yaghoubi & Ishaqifar, 2013, p. 12). Rostam's goal and motivation in this infiltration was to access sensitive and public information. This espionage should be considered military. "The purpose of military reconnaissance is to obtain knowledge and information about the armed forces in times of peace and war. The enemy seeks to steal the country's defense intelligence, and obtains information about the types and size of weapons, the number of armed forces, and the form of their organization, and that this type of espionage is taken into consideration in the laws of most countries" (Evera, 1992, p. 237).

One of the important issues in espionage is the ideological unity of spies. Believing in a common ideology between the spy and the

organization is the surest way to get it; because with this idea, such a person considers himself obliged to serve and work with the necessary faith and commitment (see: Almjan, 1990, p. 209). The world's intelligence and counterintelligence agencies generally list four motives for espionage as money, ideology, coercion, and selfishness. No spy is potentially as useful as an ideologically motivated agent. Ideology and school are binding and permanent motives and are considered as the most stable motives. Spy, which is influenced by positive ideological motives, acts because of its commitment to a specific subject (see: Friedel, 2003, p. 39). One of the fundamental goals in the issue of infiltration is to identify the enemy's strategy and provide appropriate solutions to deal with it. "The essence of a serious threat is the use of military force and even killing, and its target is mainly the territory or military power of the other side. The aim and intention of the enemy is mainly to secure geopolitical, political, economic and sometimes doctrinal interests" (Ahmadian, 2015, p. 40).

Spies sometimes obtained classified and vital information about the enemy's military structure. "Spying is the acquisition of classified information without the permission and knowledge of its owner. Espionage is usually an organized, transnational crime; because in it, the vital information of a country is provided to the country or other countries through an organized system and human resources" (Karimi, 2015, p. 67). Espionage is carried out with specific planning and goals to dominate predetermined interests (see: Mir Mohammadi, 2013, p. 37). Hence, the intelligence knowledge enables the prevention of crimes and security breaches and the confrontation of threats and vulnerabilities by obtaining news and information, and by mastering the peripheral issues and anticipating inaccessible events. (See: Jamshidian, 2009, p. 12). The main task of a spy is to report from within the enemy's decision-making body. (See: Nirmal & Astana, 2012, p. 229) Access to the classified and special information has

always been the main key to the success of political actors (see: Security Studies Group, 2008, p. 70).

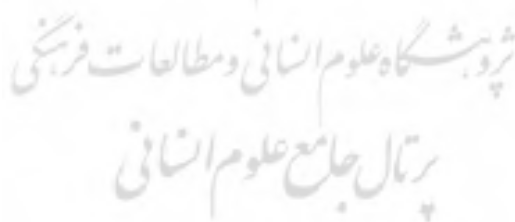
4. Conclusion

The most important manifestation of the hard influence in the *Shahnameh* is the preparation and acceleration of the espionage process, or in other words, the security influence in the political and military structure of the enemy. The study of espionage techniques in *Shahnameh* shows that the realm and scope of influence includes objective and real space. The spies' actions to infiltrate the enemy were mission-oriented and of an intelligence and security nature. The main function of this infiltration was to gather strategic information and news, identify the weaknesses and strengths of the enemies, estimate their military tools and weapons, be aware of the geographical conditions of the camps and infiltrate key and sensitive points to facilitate the control process. The method of obtaining information was limited in a human and physical way based on positivism through observation. As a result, this infiltration has a one-dimensional and simple structure, and in this regard, the type of infiltration and espionage should be considered as a case and as an agent or spy infiltration in the target group. The human targets were spies, commanders and military elites of the enemy. Influential actors include the states involved (Iran, Turan, Rome) and the parties involved (kings and their internal opponents) who were using the capabilities of the intelligence services and achieving their security, intelligence and military objectives. The sphere of this influence in *Shahnameh* is of tactical-military and intelligence. Ferdowsi considers the two great qualities of "commitment" and "expertise" to be necessary for spies, and believes that by creating these two qualities, detectives will achieve great success in carrying out their missions. In general, the scope of the spies' duties under Ferdowsi includes the

following: a) obtaining information from foreign forces; b) monitoring internal social movements; c) ensuring the security of the passage or location of military and national leaders; d) making suggestions to the Shah to adopt appropriate political and military strategies and analyze them; and e) surveillance of soldiers and military leaders of local forces.

Keywords: Ferdowsi's Shahnameh, Espionage, Influence, Information, Security.

How to cite: Dashti Rahmaabadi, O., Zia Khodadadian, M., Fakhroleslam, B. & Nowrouz, M. (2022). Investigating the dimensions of hard influence in Ferdowsi Shahnameh with an approach to espionage. *Journal of Iranian Studies*, 21(41), 133-168. <http://doi.org/000000000000000000>

بررسی و تحلیل ابعاد نفوذ سخت در شاهنامه فردوسی با رویکرد به مبحث جاسوسی*

ام‌البین دشتی رحمت‌آبادی (نویسنده مسئول)^۱
محبوبه ضیاء‌خدادادیان^۲
بتول فخرالاسلام^۳
مهدی نوروز^۴

چکیده

فردوسی در شاهنامه علاوه بر موضوعات ادبی، از مسائل گوناگون سیاسی، امنیتی، نظامی سخن می‌گوید و در اثر خود به تبیین روابط ایران با ملل خارجی اشاره می‌کند. در بازنمایی این روابط، مقوله نفوذ و جاسوسی از اهمیت خاصی برخوردار است. گزینش جاسوسان مجرب و کارآزموده و حساسیت این کار، نشان از اهمیت جاسوسی در بقای یک ملت و پیروزی دربردهای سرنوشت‌ساز دارد. افزون بر این، بررسی ابعاد مختلف جاسوسی در اثر فردوسی باعث

* تاریخ دریافت مقاله: ۱۳۹۹/۰۹/۰۳ تاریخ آخرین بازنگری مقاله: ۱۴۰۰/۰۸/۰۶ تاریخ پذیرش نهایی مقاله: ۱۴۰۰/۱۰/۱۹

DOI: 10.22103/JIS.2022.16815.2105

مجله مطالعات ایرانی، سال ۱۹، شماره ۳۹، بهار و تابستان ۱۴۰۰، صص ۱۳۳-۱۶۸

ناشر: دانشگاه شهید باهنر کرمان، دانشکده ادبیات و علوم انسانی

حق مؤلف © نویسندگان

۱. دانشجوی دکتری زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد، نیشابور، ایران. رایانامه:

e.dashti120@gmail.com

۲. استادیار زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد، نیشابور، ایران. رایانامه:

mzia2000@yahoo.com

۳. استادیار زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد، نیشابور، ایران. رایانامه:

ba_fam12688@yahoo.com

۴. استادیار زبان و ادبیات فارسی، گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشکده ادبیات، واحد نیشابور، دانشگاه آزاد، نیشابور، ایران. رایانامه:

mahdinovrooz@yahoo.com

می‌شود از دستاوردهای اطلاعاتی و امنیتی پیشینان برای پیشبرد اهداف حفاظتی و امنیتی در دوران معاصر استفاده شود. از این رو، در پژوهش حاضر با استفاده از منابع کتابخانه‌ای و روش توصیفی-تحلیلی، به متغیرهایی چون: تعیین نوع استراتژی بر اساس اطلاعات جاسوسان از دشمن؛ آسیب‌های ناشی از اطلاعات نادرست جاسوسان؛ زیر نظر گرفتن تحرکات دشمن و تعیین میزان قدرت نظامی آن؛ وحدت ایدئولوژیک جاسوسان؛ تحلیل استراتژی نظامی دشمن و پیش‌بینی اقدامات احتمالی آن؛ تأمین امنیت مقامات کشوری و لشکری؛ ارائه اطلاعات از نظامیان و مردم عادی جهت اشراف اطلاعاتی سران کشوری و لشکری؛ و ارائه اطلاعات طبقه‌بندی‌شده از دشمن پرداخته شده است. نتایج تحقیق نشان می‌دهد که روش به دست آوردن اطلاعات جاسوسان به شیوه انسانی و فیزیکی و مبتنی بر اثبات‌گرایی از طریق مشاهده محدود بوده و غالب نفوذها ساختار تک‌بعدی بسیط دارد. نوع نفوذ و جاسوسی، موردی و به صورت رخنه‌عامل یا جاسوس در گروه هدف بوده است. همچنین، اهداف انسانی جاسوسی، فرماندهان و نخبگان نظامی دشمن بوده‌اند.

واژه‌های کلیدی: شاهنامه فردوسی، جاسوسی، نفوذ، اطلاعات، امنیت.

۱. مقدمه

نفوذ از واژگان پربسامد در علوم سیاسی، استراتژیک و اطلاعاتی است. از این رو، درک عمیق و درست آن در پی بردن به جزئیات امور سیاسی اثرگذار است. این مفهوم عمدتاً با مفاهیم جاسوسی و عملیات اطلاعاتی گره خورده است. نفوذ در یک دسته‌بندی کلی به دو نوع سنتی و مدرن تقسیم می‌شود. یکی از نمودهای پارادایم نفوذ سنتی در مباحث علوم سیاسی، جاسوسی است که به دلیل ملموس و قابل مشاهده بودن، زیرمجموعه گفتمان نفوذ سخت قرار می‌گیرد. در روابط بین‌الملل، به دست آوردن اطلاعات از رقیبان سیاسی، نظامی، اقتصادی و ... نقشی بایسته و اثرگذار در برتری‌جویی ملت‌ها دارد و یاریگر آن‌ها در تعیین راهبردهای بنیادی است. از این رو، جاسوسان سعی می‌کنند با کنش‌های خود، اطلاعات جامعی از کیفیت و کمیت توانایی‌های بالقوه دشمن به دست دهند تا امکان تأثیرگذاری بر رقیب سیاسی و نظامی فراهم شود و هدف‌های موردنظر تأمین گردد؛

به عبارت دیگر، امکان تغییر جریان‌های سیاسی با کاربست تاکتیک‌های جاسوسی و دسترسی به اطلاعات حیاتی رقیبان، به وجود می‌آید. در مجموع، در روابط بین‌الملل، اصل قدرت اهمیت ویژه‌ای دارد و در کانون مطالعات سیاست بین‌الملل قرار می‌گیرد. بررسی ابعاد دقیق عمل نفوذ (جاسوسی) در دشمن نشان می‌دهد که قدرت، ابزاری برای رسیدن به هدف است. ماهیت هدف‌های سیاست خارجی یک حکومت و مهارت کشورها در به-کارگیری توانایی‌های خود برای تأمین مقاصد سیاست خارجی، با اصل نفوذ و جاسوسی از بیگانه گره خورده و بستگی مستقیم دارد. از این رو، نفوذ (جاسوسی) نوعی برقراری ارتباط با بیگانگان به قصد تغییر یا تثبیت رفتار نیروهای متقابل تعریف می‌شود. یک حکومت می-کوشد با روش‌های گوناگون بر حکومت یا حکومت‌های دیگر تأثیر بگذارد؛ زیرا اهداف مشخصی را برای خود تعیین کرده است که تحقق آن‌ها به واسطه برخورداری از اطلاعات جامع از مسائل اقتصادی، سیاسی، نظامی و ... رقیب امکان‌پذیر می‌شود. در نتیجه، فرآیند نفوذ و جاسوسی، نقشی تعیین‌کننده در سیاست بین‌الملل ایفا می‌کند.

جاسوسی پدیده‌ای نوظهور و متعلق به قرن حاضر نیست و امری رایج در فرهنگ سیاسی تمدن‌ها به شمار می‌آید. البته، باید اذعان کرد که شگردهای به‌کاررفته برای جاسوسی در طول سده‌های متمادی تغییر پیدا کرده و امروزه پیچیده‌تر شده است. با این حال، اهمیت حفظ و بقای حکومت‌ها باعث شده است تا همواره این مقوله در مباحث امنیتی و اطلاعاتی مطرح باشد. شاهنامه فردوسی از جمله آثار مهم حماسی به زبان فارسی است که تلاش ملت ایران و حکومت‌های حاضر در این سرزمین را برای به عقب راندن بیگانگان از مرزها و حفاظت از مردم در برابر یورش دشمنان روایت می‌کند. اگرچه شاهنامه اثری ادبی به شمار می‌رود، ولی به این دلیل که ابعاد گوناگون تمدن ایرانی در آن ترسیم شده است، امکان خوانش سیاسی از داستان‌های آن وجود دارد. نبردهایی که میان حکومت ایران با دشمنان خارجی به‌ویژه تورانیان و نیز، مخالفان داخلی وجود دارد، همواره خسارت‌های جانی و مالی بی‌شماری به دو طرف جنگ وارد آورده است. از این رو، استفاده از ظرفیت جاسوسی برای نفوذ به ساختار سیاسی و نظامی دشمن، جهت پیروزی و

تفوق بر آنان، پیوسته مورد نظر حاکمان بوده است. تحقیق حاضر در پی پاسخ‌گویی به پرسش‌های ذیل است: الف) نفوذ، ابزار، آماج و انگیزه‌های نفوذ و جاسوسی در شاهنامه فردوسی دارای چه کیفیتی است؟ ب) جاسوسی در شاهنامه ذیل چه طبقه و دسته‌ای تعریف می‌شود؟ ج) مهم‌ترین وظایف جاسوسان در شاهنامه چیست؟

۱-۱. روش تحقیق

این تحقیق با تکیه بر روش توصیفی-تحلیلی و شیوه استقرایی (جزء به کل) تدوین شده و برای گردآوری داده‌ها و تجزیه و تحلیل آن، از مطالعات اسنادی شامل کتب، مقالات و ... استفاده شده است. همچنین، جامعه آماری پژوهش، شاهنامه فردوسی و حجم نمونه، شامل همه ابیاتی است که مقوله جاسوسی را دربر می‌گیرد. ساختار کلی مقاله به این شکل است که ابتدا توضیحاتی درباره مفاهیم اصلی تحقیق، یعنی نفوذ و جاسوسی ارائه می‌شود و در بخش اصلی، ذیل تیرهای متنوع به مسائلی چون: ابزار، آماج و انگیزه‌های جاسوسان و مناصب سیاسی و حکومتی آن‌ها پرداخته می‌شود.

۲-۱. پیشینه پژوهش

در شاهنامه فردوسی که روایتگر تلاش قوم ایرانی برای حفظ بقا و مانایی خود در برابر دشمنان متخاصم است، به مسائل جنگی و نظامی اشاره شده است. این موضوع در پژوهش‌های متعددی بازنمایی شده است، اما زمینه‌های اطلاعاتی و امنیتی این اثر برجسته با رویکرد به مبانی علوم سیاسی، کمتر مورد توجه قرار گرفته است که می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد: حسن‌زاده (۱۳۹۰)، در مقاله «شبیخون در شاهنامه» به مسائل مختلفی درباره این تاکتیک نظامی اشاره کرده و با توجه به امنیتی بودن آن، به نقش جاسوسان در گردآوری اطلاعات از وضعیت سپاه دشمن پرداخته است. در این پژوهش، رویکرد ادبی نویسنده غالب بوده و به ابعاد گوناگون نفوذ و جاسوسی همچون: نوع، سطح، ابزار، آماج و اهداف نفوذ - که در مقاله حاضر به آن پرداخته می‌شود - هیچ اشاره‌ای نشده است. همچنین، در روزنامه خراسان (۱۳۹۸)، مقاله‌ای با عنوان «فرجام جاسوسان به روایت فردوسی» منتشر شده است که در آن، به صورت گزیده، سطحی و توصیفی، واکنش ایرانیان به پنج اقدام

جاسوسی بیگانگان بررسی شده است. در این پژوهش، نویسنده بدون ارائه تحلیلی، تنها به توصیف این داستان‌ها پرداخته است. همچنین، مقوله جاسوسی با عنایت به چهارچوب‌های سیاسی واکاوی نشده است. با توجه به خلأهای پژوهشی مذکور، پرداختن به ابعاد نفوذ سخت در شاهنامه با رویکرد به مبحث جاسوسی برای نخستین بار در عرصه پژوهش‌های ادبی انجام می‌پذیرد و کاملاً نوآوری دارد.

۱-۳. مبانی تحقیق

نفوذ: این واژه در زبان انگلیسی به معنای کنش یا قدرتی است که بازخوردی را بدون اعمال صریح زور یا بدون کاربست آشکار فرمان، تولید و ایجاد کند. (ر.ک: وبستر، ۱۳۸۴: ۴۲۹) نفوذ و نفوذی در پارادایم سنتی به معنای «رنخه در اردوگاه حریف به منظور جمع‌آوری پنهان اسرار نظامی، خرابکاری یا تأثیرگذاری بر فرماندهان و سربازان برای شکست در جنگ نظامی یا متأثر قرار دادن و جلب شخصیت‌های ذی‌نفوذ برای فراهم‌سازی سلطه سیاسی است ... الگوی نفوذ در این پارادایم، بسیار بسیط و دارای کارکردهای محدودی است. نفوذ در رابطه با عرصه‌های نظامی و امنیتی تعریف می‌شود و عنصر کلیدی آن، جاسوسی و جمع‌آوری اخبار با ابزار انسانی و مشاهده مستقیم در زمان جنگ است.» (باقری چوکامی، ۱۳۹۶: ۹) فرد با استفاده از پول، غذا، اطلاعات، دوستی، مقام و تهدید، در رفتار دیگران نفوذ می‌کند (ر.ک: آقابخشی و افشاری‌راد، ۱۳۸۶: ۳۱۴) و اطلاعاتی را که باید، از آن‌ها به دست می‌آورد. «جوهره نفوذ، ضربه‌زدن به رقیب یا حریف به منظور تضعیف عناصر قدرت، تغییر رفتار یا تغییر رژیم می‌باشد.» (باقری چوکامی، ۱۳۹۶: ۲) تبارشناسی مفهوم نفوذ، نفوذی و نفوذ گذاری، مبین نمودهایی از توان بازیگران سیاسی اعم از دولت‌ها، سازمان‌های اطلاعاتی، گروه‌ها و جریان‌هایی است که برای تأثیرگذاری بر رقیب و حریف باهدف افزایش و توسعه منافع، اهداف و قدرت ملی در حوزه‌های مختلف (سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، دفاعی - نظامی و ...) مورد استفاده قرار می‌گیرد. (ر.ک: هالستی، ۱۳۷۲: ۱۳۶-۱۳۵) در تعریف نفوذ سنتی و سخت آمده است: «این نفوذ صریحاً با استفاده از قدرت امنیتی به دنبال جاسوس‌گیری به صورت موردی (فردی) و عمدتاً

تاکتیکی است و به هر حال از آنجا که با سد سخت دستگاه امنیتی طرف مقابل مواجه بوده و قابل شناسایی و برخورد است، می توان آن را نفوذ سخت نامید. این نفوذ از طریق ابزارهای سه گانه اغوا، تهدید و تطمیع، جاسوس گیری و یا استخدام همکار، محقق می شود. (احمدیان، ۱۳۹۴: ۴۵)

جاسوسی: جاسوسی به کنشی گفته می شود که برای گردآوری اطلاعات مهم و طبقه بندی شده نیروی مقابل انجام می شود. در اصطلاح اطلاعاتی و امنیتی، منظور از جاسوسی، «جمع آوری مخفیانه و غیرقانونی اسناد، اخبار و اطلاعات از خودی و در اختیار بیگانه قرار دادن آن است». (فرهنگ اصطلاحات اطلاعاتی و امنیتی، ۱۳۹۶: ۹۲) به عبارت دیگر، هر نوع فعالیت پنهانی و غیرقانونی که از سوی کشورها یا سازمان های امنیتی، برنامه ریزی و هدایت می شود تا امکان دسترسی به اطلاعات حفاظت شده و غیرعلنی نیروی بیگانه فراهم گردد، جاسوسی نام دارد. (ر.ک: تقوی، ۱۳۸۰: ۷۵) این مقوله، ماهیتی سلبی و سخت افزارانه دارد و فیزیکی و مشاهده پذیر بودن از ویژگی های برجسته آن است. «هدف نفوذ در شکل اولیه آن، جمع آوری اطلاعات و در سطح پیشرفته تر، اختلال در دستگاه های حساس و حیاتی و یا حاکمیتی آن کشور است». (احمدیان، ۱۳۹۴: ۴۵) وجه فیزیکی و عینی نفوذ، ناظر بر رخنه عامل نفوذی (افراد و گروه های کوچک) به اردوگاه دشمن یا رخنه نیروی اطلاعاتی یا سیاسی یا فرهنگی در حوزه دشمن یا رقیب است. (ر.ک: آقابخشی و افشاری راد، ۱۳۸۶: ۳۱۳) در کتب قدیمی از جاسوسی با عنوان هنر جنگی یاد شده است. «در جنگ ها با استفاده از صدای طبل ها و متأثر کردن اذهان نیروهای دشمن با استفاده از جاسوسان، باید آن چنان وضعیتی را به وجود آورد که موجب شکست دشمن گردد». (تزو، ۱۳۵۹: ۷۶)

۲. بحث و بررسی

جاسوس در شاهنامه به صورت «کارآگه» آمده است. این واژه نشان می دهد که جاسوس در گام نخست باید فردی هوشیار و آگاه به مسائل مختلف باشد و با تخصص و

مهارت ویژه، درصدد گردآوری اطلاعات از دشمن برآید؛ به عبارت دیگر، جاسوس در شرایط حساس باید افزون بر شناخت و درک نقاط بحرانی و تهدید زا و عوامل اثرگذار خارجی و داخلی، کنش‌های منفی مؤثر بر امنیت حکومت و تمامیت ارضی سرزمین را تشخیص دهد و آگاهی جامعی درباره جزئیات و کلیات آن به دست آورد و درنهایت، با انتقال آن به نیروهای خودی، در خنثی‌سازی رخدادهای نامطلوب سیاسی اثرگذار باشد؛ بنابراین، جاسوس در صف مقدم مبارزه با تهدیدات دشمن قرار دارد. تاکتیک‌ها و وظایف جاسوسان که در شاهنامه بیان شده است، رویکردی کلاسیک دارد و طبیعتاً از پیچیدگی‌های جاسوسی در دوران معاصر برخوردار نیست. با این حال، نتایجی که به واسطه جاسوسی حاصل شده، دارای اهمیت است.

۲-۱. تعیین نوع استراتژی بر اساس اطلاعات جاسوسان از دشمن

مهم‌ترین دشمن استراتژیک ایران در شاهنامه، توران است. این دو قوم که از یک ریشه تاریخی برخوردار هستند، سابقه‌ای طولانی در نزاع و ستیز دارند. در غالب این نبردها، افرادی به‌عنوان جاسوس از سوی دو کشور مأمور شده‌اند تا اطلاعات امنیتی طرف مقابل را به دست آورند و در اختیار شاه و سپهسالاران قرار دهند تا استراتژی‌های نظامی و سیاسی بر اساس این اطلاعات تعیین گردد. تژاو، داماد افراسیاب - که پهلوانی تورانی است - فردی به نام گبوده را که از قرار معلوم به چوپانی برای شاه توران مشغول است، اجیر و تطمیع می‌کند تا برای جاسوسی و خبرگیری از سپاه ایران رهسپار شود. سپاه ابران در این زمان به سرداری طوس، با گذشتن از کاسه‌رود، به نزدیکی شهر دژ گروگرد (محل مرزبانی تژاو) رسیده بود. از این رو، تژاو برای تعیین سیاست جنگ یا صلح با ایرانیان، در نخستین گام، گبوده را مأمور گردآوری اطلاعاتی دقیق از شمار جنگاوران، توان و استعداد نظامی و ابزارهای جنگی دشمن می‌کند تا در صورت مهیا بودن شرایط، پیش‌دستی کرده و ایرانیان را غافلگیر و زمین‌گیر نماید. موقعیت استراتژیک گروگرد، یکی از عوامل مهم برای اقدامات پیشگیرانه تژاو بوده است؛ زیرا این سرزمین، مراتع پهناور و کوهستانی داشته و از شرایط مطلوبی برای پرورش دام و گله‌های اسب برخوردار بوده است. در نتیجه، از دست

دادن این مکان، ضربه سختی بر ساختار جغرافیایی توران وارد می‌آورد. تژاو اظهار امیدواری می‌کند با کسب اطلاعات جامع از جاسوس خود یعنی کبوده، قادر به حفظ این سرزمین خواهد بود. او بر اساس سه متغیر اصلی تهدید، منافع و اهداف - که در ترسیم چهارچوب‌های کلی مسائل امنیتی و حفاظتی اثرگذار هستند - بهترین روش برای مدیریت این سه متغیر را در بدو امر، به دست آوردن اطلاعات استراتژیک از نیروهای بیگانه از طریق جاسوسی می‌داند.

گروگرد بودی نشست تژاو سواری که بودیش با شیر تاو ...
 خبر شد که آمد ز ایران، سپاه گله برد بیاید به یکسو ز راه
 فرستاد گردی هم اندر شتاب به نزدیک چوپان افراسیاب
 کبوده بدش نام و شایسته بود به شایستگی نیز بایسته بود
 بدو گفت چون تیره گردد سپهر تو ز ایدر برو هیچ منمای چهر
 نگه کن که چند است ز ایران سپاه ز گردان که دارد درفش و کلاه
 از ایدر بر ایشان شبیخون کنیم همه کوه در جنگ هامون کنیم
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۴: ۷۴)

۲-۱-۱. اهمیت جاسوسی در حکومت ایران و توران

یکی از دشمنان اصلی ایران در شاهنامه، تورانیان هستند که همواره از فرصت‌ها برای تهدید کیان و ماهیت ایران استفاده می‌کنند و در مواقعی که نیروهای امنیتی و اطلاعاتی از پیش‌بینی اهداف نظامی و جنگجویانه دشمن غفلت کرده‌اند، ضربه‌های سختی بر پیکره این کشور وارد آورده‌اند. در ماجرای کشمکش سیاسی میان گشتاسب (شاه وقت ایران) و اسفندیار (فرزند و جانشین شاه)، کشور به لحاظ وحدت سیاسی با تزلزل روبه‌رو می‌شود و این شرایط زمانی وخامت بیشتری پیدا می‌کند که اسفندیار به فرمان پدر راهی زندان می‌شود. جاسوسان تورانی که شاهد این اختلافات بوده‌اند، به محض دستگیری اسفندیار - که

عاملی تعیین کننده دربردهای قبلی ایران و توران بوده است - اوضاع نامطلوب داخلی ایران را به اطلاع ارجاسب تورانی می‌رسانند و او با استناد به اطلاعات سیاسی و نظامی به دست آمده از کارآگاهان، تصمیم به حمله می‌گیرد و در مراحل ابتدایی نبرد، به پیروزی‌هایی دست می‌یابد. قدرت نفوذ جاسوسان در دربار گشتاسب به قدری برجسته بود که آن‌ها از محل حبس شاهزاده ایرانی (زندان شبدر) و فراتر از آن، برنامه‌های نظامی گشتاسب آگاهی داشتند. عدم انسجام میان لایه‌های مختلف حکومت، عاملی مهم در نفوذ جاسوسان و اشراف به اطلاعات استراتژیک بوده که نتیجه‌ای جز وارد آمدن خسارت‌های جانی، مالی و حیثیتی نداشته است. آماج نفوذ در این داستان، گشتاسب به‌عنوان رهبر نظامی و سیاسی کشور و اسفندیار بوده است؛ بنابراین، فرآیند جاسوسی در بالاترین سطح خود قرار داشته و اهداف محوری و مهمی را دنبال می‌کرده است.

پس آگاهی آمد به سالار چین که ماه از کمان اندر آمد به کین!
 برآشفست خسرو بر اسفندیار به زندان شبدر فرستاد خوار
 خود از بلخ زی زاولستان کشید بیابان گذارید و سیحون برید
 به زاول نشسته‌ست مهمان زال برین روزگاران برآمد دو سال
 به بلخ اندرون جز که لهراسب‌شاه نمانده‌ست از ایرانیان و سپاه
 مگر هفتصد مرد آذرپرست همه پیش آذر برآورده دست
 جز این‌ها به بلخ اندرون نیست کس از آهنگ‌داران همین‌اند و بس ...
 مهان را همه خواند شاه چگل ابر جنگ لهراسبشان داد دل
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۵: ۱۷۲-۱۷۱)

جاسوسی و به دست آوردن اطلاعات نظامی و سیاسی از گروه رقیب در ماندگاری یا انقراض یک تمدن، نقش دارد. «امروزه اطلاعات به‌عنوان یکی از ذخایر ملی هر کشوری به حساب می‌آید و پشتوانه هرگونه برنامه‌ریزی، سیاست‌گذاری، مدیریت است» (داوودی

دهاقانی و همکاران، ۱۳۹۷: ۵۴). در ماجرای تنش میان اشکانیان و ساسانیان، حضور جاسوسان در جهت دهی روند نبردها اثرگذار بوده است، به طوری که استراتژی‌های اردشیر بابکان، دقیقاً بر اساس اطلاعات کارآگاهان طراحی و اجرا شده است. او ضمن آگاهی از محل اسکان و استقرار رقیب و نیز، کیفیت تجهیزات نظامی آنان، در حمله‌ای برنامه‌ریزی شده بر رقیب خود پیروز می‌شود و سلسله ساسانی را بنا می‌نهد. در این ماجرا، نوع نفوذ، سخت و آماج نفوذ، افراد مهم لشکری و به‌ویژه شخص شاه بوده است.

سپه را چو آگاهی آمد ز شاه همه شاد دل بر گرفتند راه
 به کردان فرستاده کارآگاهان کجا کار ایشان بجوید نهان
 برفتند پویان و باز آمدند بر شاه ایران فراز آمدند
 که ایشان همه نامجویند و شاد ندارد کسی بر دل از شاه یاد
 برآند کاندر صطخر اردشیر کهن گشت و شد بخت برناش پیر
 چو بشنید شاه این سخن شاد گشت گذشته سخن بر دلش باد گشت
 گزین کرد از آن لشکر نامدار سواران شمشیرزن سه هزار
 کماندار با تیر و ترکش هزار بیاورد با خویشان شهریار
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۵: ۱۶۷-۱۶۶)

۲-۱-۲. جایگاه جاسوسی در جوامع گذشته

جاسوسی از بیگانگان و جمع‌آوری اطلاعات، در لایه‌های اولیه یک وظیفه همگانی است و گسترش فرهنگ همکاری اطلاعاتی، عامل حفاظت از جامعه در برابر انواع جرم و جنایت و تهدیدات خواهد بود و همچنین، بازدارندگی باید مبتنی بر منابع اطلاعاتی جمع‌آوری شده و تجزیه و تحلیل آن‌ها باشد (ر.ک: Peterson, 2005: 212). اهمیت این موضوع به حدی است که بهرام گور، شب و روز عده‌ای را برای اخذ اطلاعات از سپاهیان دشمن مأمور می‌کند و از سوی دیگر، گروهی از جاسوسان برای پنهان نگاه داشتن نیروهای خودی از جاسوسان دشمن گمارده می‌شوند؛ بنابراین، افزون بر نبرد نظامی، شاهد نوعی نبرد اطلاعاتی و حفاظتی در جنگ‌های کلاسیک هستیم. بحث حفاظت اطلاعات راهبردی

و نیز، حفظ امنیت سپاهیان خودی از تیررس نظامیان و جاسوسان دشمن، یکی از مهم‌ترین وظایف کارآگاهان بوده است. بهرام گور به واسطه نفوذ سخت گروهی از جاسوسان زبده خود، از محل استقرار خاقان چین مطلع می‌شود. بر این پایه، آماج نفوذ، افراد لشکری مهم و سطح نفوذ، موردی و فردی بوده است. بهرام گور با عنایت به اطلاعاتی که به واسطه نفوذ جاسوسان در سطوح عالی امنیتی و حفاظتی دشمن به دست می‌آورد، استراتژی غافلگیری را به کار می‌بندند و خاقان چین را -در حالی که بی‌خبر از ترفند نظامی سپاه ایران است- دستگیر می‌کند و به بند می‌کشد. جزئیاتی که جاسوسان از شرایط خاقان چین در شکارگاه ارائه می‌دهند، مبین تبصر و هوشمندی آنان در مسائل امنیتی و حفاظتی است.

وزان روی بهرام بیدار بود سپه را ز دشمن نگهدار بود
 شب و روز کارآگاهان داشتی سپه را ز دشمن نهان داشتی
 چو آگهی آمد به بهرام‌شاه که خاقان به مروست و چندان سپاه
 نوندی بیامد ز کارآگاهان که خاقان شب و روز بی‌اندوهان ...
 به تدبیر نخچیر کشمیهن است که دستورش از کهل اهریمن است
 چو بهرام بشنید زان شاد شد همه رنج‌ها بر دلش باد شد ...
 به کشمیهن آمد به هنگام روز که برزد سر از کوه، گیتی‌فروز ...
 چو خاقان ز نخچیر بیدار شد به دست خزروان گرفتار شد
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۷: ۴۸۵)

۲-۲. آسیب‌های ناشی از اطلاعات نادرست جاسوسان

اطلاعات وسیله‌ای برای رسیدن به امنیت است. (ر.ک: Gill & Phythian, 2007: 1) نفوذ فریب‌کارانه مبتنی بر فریب استراتژیک در دست‌کاری ذهنی مخاطب و ایجاد اشتباه محاسباتی از طریق جعل و خلق اطلاعات نقش‌آفرین است. بازیگران نفوذ برای فریب، دست به مجموعه اقداماتی می‌زنند که موجب سردرگمی، اغوا یا تعجیل و تصمیم

گیران به برآوردهای غیرواقعی می‌شود. در واقع، هدف در نفوذ فریب کارانه، ایجاد انحراف در تصمیمات حریف از طریق ارائه اطلاعات هدایت‌شده و گاه غلط و اجبار وی به اقدام یا عدم اقدام در جهت منافع ملی کشور خودی یا به ضرر منافع خود است (ر.ک: باقری چوکامی، ۱۳۹۵: ۲۰).

در جنگ کیخسرو و افراسیاب که به دلیل کین‌خواهی از خون سیاوش در گرفته و جنبه‌ای هویتی دارد، شاه توران که شیفته قدرت است، برای حفظ آن از هیچ اقدامی فروگذار نمی‌کند و با وجود شکست‌های پی‌درپی از کیخسرو و پس از گریختن از میدان نبرد، سعی می‌کند با فرستادن جاسوسان، اطلاعات جامعی از سپاهیان ایرانی به دست آورد. نوع نفوذ، سخت و سطح آن، موردی و آماج آن، سران لشکری و کشوری است. کیخسرو که احتمال بروز شیخون از جانب دشمنان را امکان‌پذیر می‌داند، دستور می‌دهد تا فضای اطراف خیمه‌گاه را با کندن خندقی ایمن کنند و آتش و چراغی روشن نکنند و سپاهیان خودی دور از خیمه‌گاه حاضر باشند. جاسوسان افراسیاب که برای اطلاع از وضعیت ایرانیان، به محل حضور سپاهیان نزدیک می‌شوند، به اشتباه ایرانیان را در خواب می‌پندارند و به افراسیاب اطلاع می‌دهند که اکنون بهترین فرصت برای حمله است. در اثر ارائه این اطلاعات نادرست از سوی کارآگاهان، تورانیان غافلگیر شده و با شکست مواجه می‌شوند.

۲-۱-۲. دقت اطلاعات جاسوسی

این رویداد، اهمیت امر جاسوسی و دقت نظر جاسوسان را در تعیین نتیجه یک نبرد، مشخص می‌کند و افزون بر این، ضرورت بررسی مستمر تهدیدات و آسیب‌ها را جهت جلوگیری از غافلگیری راهبردی به اثبات می‌رساند. همچنین، این ماجرا نشان می‌دهد که در رویکرد کلاسیک، جاسوس‌ها ویژگی‌هایی دارند که تجربه و ابهت شخصیتی از آن جمله است. همچنین، جاسوسان دارای نهاد و گروهی هستند و سلسله‌مراتب نظامی میان آنان رعایت می‌شود. چنان‌که فردوسی به رهبری یکی از جاسوسان افراسیاب بر دیگران اشاره می‌کند. او از اختیارات ویژه‌ای برخوردار است که از آن جمله می‌توان به ملاقات

خصوصی با شاه و انجام رایزنی‌های مختلف با وی اشاره کرد. این توصیف، اهمیت جایگاه جاسوسان را در ساختار سیاسی کشورها نمودار می‌سازد.

برفتند کارآگهان پیش شاه جهان‌دیده مردان با فرّ و جاه
 ز کارآگهان آنکه بُد رهنمای بیامد به نزدیک پرده‌سرای
 به جایی غو پاسبانان ندید تو گفתי جهان سر به سر آرمید
 طلایه نه و آتش و باد نه ز توران کسی را به دل یاد نه ...
 چو آن دید برگشت و آمد دوان کز ایشان کسی نیست روشن‌روان
 همه خفتگان سر به سر مرده‌اند وگر نه همه روز می‌خورده‌اند
 به جایی طلایه پدیدار نیست کس آن خفتگان را نگهدار نیست ...
 چو افراسیاب این سخن‌ها شنود به دلش اندرون روشنایی فزود
 سپه را فرستاد و خود برنشست میان یلی تاختن را بیست
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۵: ۳۳۰)

۲-۲-۲. آموزش جاسوس برای کسب اطلاعات درست

جاسوسی و جمع‌آوری اطلاعات از طریق نیروی انسانی آموزش‌دیده، امری سخت، وقت‌گیر، پرهزینه و خطرناک بوده و در صورت آشکار شدن و افشای مأموریت، برای کشور هدف و کشور مبدأ مسائلی را به وجود می‌آورد (ر.ک: بوریس‌دی و گودمن، ۱۳۸۴: ۱۲۹). بر این پایه، نوذر درباره اهمیت حضور جاسوسان در نبرد با دشمنان، خطاب به یکی از کارآگهان خود بیان می‌دارد که در صورت قصور در این امر، به تمامیت ارضی کشور و نظام سیاسی حاکم، لطمات جبران‌ناپذیری وارد خواهد آمد. در این دیدگاه، مسأله امنیت و پیوند آن با جاسوسی تبیین شده است.

شب و روز دارید کارآگهان بجوید هشیار کار جهان
 ازین لشکر ار بد دهند آگهی شود تیره این فرّ شاهنشهی
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۱: ۲۹۳)

۲-۳. زیر نظر گرفتن تحرکات دشمن و تعیین میزان قدرت نظامی آن

جاسوسی در قالب کلاسیک و سنتی، بر اساس مشاهده و کسب اطلاعات با تکیه بر حواس و خلاقیت انسانی صورت می‌گیرد (ر.ک: لاکوئر، ۱۳۸۰: ۴۸). منابع انسانی با عنایت به قدرت تشخیص و ابتکاری که دارند، موقعیت‌ها را بررسی و تحلیل می‌کنند تا از فرصت‌های به‌دست‌آمده بهره ببرند و دائماً دسترسی خود را به هدف بیشتر کنند (ر.ک: یعقوبی و اسحاقی‌فر، ۱۳۹۲: ۱۲). در داستان رستم و سهراب، هنگامی که سهراب جوان با حمایت‌های نظامی و مالی تورانیان، به سوی ایران لشکری می‌کند و به فتوحات مهمی نائل می‌شود و به نزدیکی پایتخت می‌رسد، رستم از زابل فراخوانده می‌شود تا در برابر نیروی متخاصم ایستادگی نشان دهد. پهلوان ایرانی ضمن هماهنگی با کیکاووس (شاه وقت)، در نقش یک جاسوس به محل استقرار تورانیان نزدیک می‌شود.

۲-۳-۱. اهداف جاسوسی

هدف و انگیزه رستم در این نفوذ، دسترسی به اطلاعات حساس و غیرعلنی بوده است. این جاسوسی را باید از نوع نظامی دانست. «هدف تجسس نظامی به دست آوردن اطلاعات و معلومات مربوط به نیروهای مسلح در زمان صلح و جنگ است. دشمن می‌کوشد اطلاعات دفاعی کشور را در معرض دستبرد قرار دهد و اطلاعاتی درباره انواع اسلحه‌ها و میزان آن و تعداد نیروهای مسلح و شکل سازمان‌بندی آن و... به دست آورد که این نوع از جاسوسی در قوانین اکثر کشورها مورد توجه قرار گرفته است». (ر.ک: Evera, 1992: 237) در این نفوذ، آماج جاسوسی، سران لشکری (به تعبیر رستم، بزرگان و سالاران) به‌ویژه سهراب بوده است. همچنین، نوع نفوذ، سخت و سطح آن، فردی و موردی است. رستم با رعایت اصل پوشش همسان با تورانیان، خود را به شکل ترکان درمی‌آورد و به محل استقرار دشمن نزدیک می‌شود و تحرکات آنان را زیر نظر می‌گیرد تا در نبردهای گروهی و تن‌به‌تن، استراتژی‌های اثرگذارتری برای مقابله با دشمنان اتخاذ کند.

چو خورشید گشت از جهان ناپدید شب تیره بر دشت لشکر کشید
تهمتن بیامد به نزدیک شاه میان بسته مر جنگ را کینه‌خواه

که دستور باشد مرا تاجور کز ایدر شوم بی کلاه و کمر
 بینم که این نوجهاندار کیست؟ بزرگان کدامند و سالار کیست؟ ...
 تهمتن یکی جامه ترک‌وار پوشید و آمد دوان تا حصار
 پیاده چو نزدیکی دز رسید خروشیدن نوش ترکان شنید
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۲: ۱۵۴)

۲-۳-۲. موارد مهم جاسوسی

بازنمایی شمار سپاهیان دشمن، یکی از اطلاعات مهمی است که جاسوسان در پی کشف و افشای آن بوده‌اند. آگاهی از تعداد لشکریان دشمن، امکان برنامه‌ریزی بهتر از سوی نیروهای خودی و پیروزی بر دشمن را فراهم می‌آورد؛ به عبارت دیگر، اطلاعات کارآگهان درباره شمار لشکریان، فرصت مغتنمی برای مدیریت و اتخاذ استراتژی‌های جنگی به وجود می‌آورد. چنان‌که کیخسرو پس از اطلاع از تعداد سپاهیان افراسیاب، به گردآوری نیروهای نظامی متناسب با نیروی صد هزار نفری دشمن می‌پردازد. این نفوذ سخت، سطحی فردی داشته و آماج آن، سران لشکری بوده‌اند. همچنین، انگیزه نفوذ، کسب اطلاعات درباره شمار دقیق لشکریان و تعیین نسبی قدرت هجومی آن‌ها بوده است.

به مهر اندرون بود شاه جهان که بشنید گفتار کارآگهان
 که افراسیاب آمد و صد هزار گزیده ز ترکان شمرده سوار
 سوی شهر ایران نهاده‌ست روی وزو گشت کشور پر از گفتگوی
 دل شاه کاووس ازان تنگ شد که از بزم رایش سوی جنگ شد
 (فردوسی، ج ۳: ۲۴۶)

۲-۴. وحدت ایدئولوژیک به جاسوسان

یکی از مسائل مهم در جاسوسی، وحدت ایدئولوژیک جاسوسان است. باور به یک ایدئولوژی مشترک بین فرد جاسوس و سازمان مربوطه، مطمئن‌ترین راه برای در اختیار گرفتن اوست؛ زیرا چنین فردی با این اندیشه خود را ملزم به خدمت‌رسانی می‌داند و باایمان و تعهد لازم دست‌به‌کار می‌شود (ر.ک: آلمژان، ۱۳۶۹: ۲۰۹). سازمان‌های

اطلاعاتی و ضداطلاعات دنیا به طور کلی چهار انگیزه را برای ارتکاب به جاسوسی برمی- شمارند که عبارت است از: پول، ایدئولوژی، اجبار و اضطرار و خودپسندی. هیچ جاسوسی در مقایسه با عاملی که دارای انگیزه‌های عقیدتی باشد، به طور بالقوه چندان سودمند نیست. ایدئولوژی و مکتب، انگیزه‌ای الزام‌آور و دائمی بوده و به عنوان پایدارترین انگیزه تلقی می‌شود. جاسوسی که متأثر از انگیزه‌های مثبت ایدئولوژیکی است، به دلیل پابندی به موضوعی خاص فعالیت می‌کند (ر.ک: فریدل، ۱۳۸۲: ۳۹). در جاسوسی کلاسیک، رخنه در نیروهای دشمن بر اساس مبانی ایدئولوژیکی، نمود برجسته‌ای دارد. آن‌ها به واسطه باورهایی که دارند، در صف دشمنان نفوذ می‌کنند و با به خطر انداختن جان خود، اطلاعات حساس نظامی و سیاسی گروه مخالف را موشکافی و افشا می‌کنند؛ بنابراین، بحث تعهد در این شرایط، شاخص می‌شود و انگیزه‌های مالی، سیاسی و ... رنگ می‌بازد.

بررسی کنش‌گری جاسوسان در شاهنامه نشان می‌دهد که در غالب موارد، عامل محرک کارآگهان، مباحث اعتقادی و ایدئولوژیک بوده است. جاسوسان به واسطه وفاداری به دین، کشور و رهبر سیاسی و نظامی یعنی شاه، خود را ملزم به کسب اطلاعات حساس و استراتژیک از دشمن می‌کردند. به این معنا که ایرانیان پس از گرایش به آیین زرتشتی، با تورانیان که همچنان بر آیین کهن باقی‌مانده بودند، دچار مشکلات ایدئولوژیک شدند و این موضوع به همراه اختلافات سیاسی، بر طبل نبرد و ستیز کوبیده و شعله نفرت و کین‌خواهی را شعله‌ورتر کرده است. به این اعتبار، انگیزه حضور جاسوسان در خاک دو کشور، صرفاً به مسائل سیاسی محدود نمی‌شود.

به تدبیر یک با دگر ساختند	همه رای بیهوده انداختند
که چون شب شود ما شبیخون کنیم	همه دشت و هامون پر از خون کنیم
چو کارآگهان آگهی یافتند	دوان زی منوچهر بشتافتند
رسیدند پیش منوچهر شاه	بگفتند تا برنشاند سپاه
منوچهر بشنید و بگشاد گوش	سوی چاره شد مرد بسیارهوش

سپه را سراسر به قارن سپرد کمین‌گاه بگزید سالار گرد
(فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۱: ۱۳۸)

۲-۵. تحلیل استراتژی نظامی دشمن و پیش‌بینی اقدامات احتمالی آن

یکی از اهداف بنیادی در مسأله نفوذ، تشخیص استراتژی دشمن و ارائه راهکارهای مناسب برای مقابله با آن است. «جوهر تهدید سخت، اعمال زور نظامی و حتی کشتار است و آماج آن، عمدتاً سرزمین یا قدرت نظامی طرف مقابل است. هدف و نیت دشمن، عمدتاً تأمین منافع ژئوپولیتیک، سیاسی و اقتصادی و بعضاً اعتقادی می‌باشد» (احمدیان، ۱۳۹۴: ۴۰). بر این پایه، در شاهنامه، اقدامات جاسوسان تنها به بازنمایی اطلاعات محدود نمی‌شود، بلکه آن‌ها از قدرت تحلیل‌گری سیاسی و نظامی ویژه‌ای برخوردار هستند و با عنایت به اطلاعاتی که به دست می‌آورند، نوع رفتار دشمن را تحلیل کرده و کیفیت آن را تخمین می‌زنند.

۲-۵-۱. جایگاه و شرایط جاسوسی

جاسوسان با سنجیدن شرایط زمینه‌ای و عوامل مداخله‌گر، به این باور می‌رسند که بهترین ترفند ایرانیان در برابر لشکر تورانی، استفاده از شیخون است. این پیشنهاد نشان از آن دارد که جاسوسان علاوه بر فراگیری شگردهای جاسوسی، از دانش نظامی مناسب و قابل اتکایی برخوردار بوده‌اند که منجر به رفتارشناسی دشمن می‌شده است. در داستان دوازده رخ، شاهد جلوه‌گری بینش سیاسی و نظامی کارآگاهان گودرز هستیم.

دو بهره چو از تیره شب درگذشت ز جوش سواران بجوشید دشت ...
چو نستیهن آن لشکر کینه‌خواه بیاورد نزدیک ایران سپاه ...
چو کارآگاهان آگهی یافتند سبک سوی گودرز بشتافتند
که آمد سپاهی چو کوه روان که گویی ندارند گویا زبان
بران‌سان که رسم شیخون بود سپهدار داند که آن چون بود

(فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۴: ۲۳۱)

۲-۵-۲. قدرت تحلیل جاسوسان

جاسوسان گاهی به اطلاعات طبقه‌بندی شده و حیاتی از ساختار نظامی دشمن دست پیدا می‌کردند. «جاسوسی» به دست آوردن اطلاعات طبقه‌بندی شده، بدون اجازه و اطلاع صاحب آن است. جاسوسی معمولاً جرمی سازمان‌یافته و در عین حال، فراملی است؛ چراکه در آن، اطلاعات حیاتی یک کشور از طریق یک نظام سازمان‌یافته و منابع انسانی ... در اختیار کشور یا کشورهای دیگر قرار می‌گیرد» (کریمی، ۱۳۹۴: ۶۷). این موضوع در نبردها منجر به پیروزی‌های ماندگاری شده است، از جمله در جنگ میان شاپور ذوالاکتاف با قیصر روم. شاه ایران از جاسوسان می‌خواهد بانفوذ در دربار، قصر و لشکر قیصر روم، اطلاعاتی از او به دست آورند. این نفوذ که ماهیتی سخت و عینی دارد، به صورت موردی انجام شده است. جاسوسان با نزدیک شدن به محل استقرار رومیان، از نوع آرایش نظامی و کیفیت مراتب امنیتی و حفاظتی دشمن باخبر می‌شوند و شرایط قیصر را به خوبی واری می‌کنند. سپس، با این اطلاعات نزد شاپور بازمی‌گردند و او را در جریان قرار می‌دهند. او بر آن می‌شود با سپاهی سه‌هزار نفری و استفاده از اصل غافلگیری، دشمن را منکوب کند. آماج نفوذ، قیصر و سران لشکری هستند. همچنین، شرایط زمینه‌ای در امر جاسوسی، عدم رعایت نکات ایمنی از سوی رومیان و غافلگیری آنان بوده است که در نهایت، منجر به افشای اطلاعات حساس نظامی و جنگی و شکست ایشان می‌شود.

بسی برنیامد برین روزگار	که شد مردم لشکری شش هزار
فرستاد شاپور کارآگهان	سوی تیسفون، کاردیده مهان
بدان تا ز قیصر دهند آگهی	ازان برز درگاه بافرهی
برفتند کارآگهان ناگهان	نهفته بجستند کار جهان
بدیدند هرگونه بازآمدند	بر شاه گردن‌فراز آمدند
که قیصر ز می‌خوردن و از شکار	همی هیچ ندیشد از کارزار
سپاهش پراکنده از هر سویی	به تاراج کردن به هر پهلویی
نه روزش طلایه نه شب پاسیان	سپاهش همه چون رمه بی‌شبان

نبیند همی دشمن از هیچ روی
 چو شاپور بشنید زان شاد شد
 گزین کرد ز ایرانیان سه هزار
 شب تیره جوشن به بر درکشید
 پسند آمدش زیستن برزوی
 همه رنج‌ها بر دلش باد شد
 زره‌دار و برگستوان و سوار
 سپه را سوی تیسفون برکشید
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۶: ۳۲۶-۳۲۵)

۶-۲. تأمین امنیت مقامات کشوری و لشکری

در شاهنامه، غیر از کسب اطلاعات استراتژیک دشمن، وظایف دیگری برای کارآگاهان ترسیم شده که برقراری امنیت در مسیر حرکت شاه و سران کشوری و لشکری از آن جمله است. جاسوسان با حضور در محیطی که قرار بوده شخصیت‌های مهم از آنجا عبور کنند یا در آن محل استقرار یابند، همه نکات امنیتی و حفاظتی را بررسی می‌کردند و پس از تأیید آن‌ها، شاه و دیگران، روانه منطقه موردنظر می‌شدند. برای تحقق این هدف، طلایه‌داران لشکر با کارآگاهان همراهی می‌کردند. بر این اساس، خویشکاری جاسوسان نه تنها به دوران جنگ با کشور مخالف محدود نمی‌شود، بلکه در دوران صلح و ثبات نیز، نمود دارد.

چو آورد لشکر به گلزیون به هرسو بگردید با رهنمون
 جهان دید بر سان باغ بهار در و دشت و کوه و زمین پرنگار
 همه کوه نخچیر و هامون درخت جهان از در مردم نیک‌بخت
 طلایه فرستاد و کارآگاهان بدان تا نماند بدی در نهان
 سراپرده شهریار جهان کشتند بر پیش آب روان
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۳: ۱۶۱)

هنگامی که اسکندر موفق به فتح ایران می‌شود، برای به دست آوردن مقبولیت عمومی سعی می‌کند پیوندهایی با بزرگان ایرانی برقرار کند. در یکی از این اقدامات، او تصمیم می‌گیرد با دختر یکی از بزرگان کشور به نام روشنگ ازدواج کند. از این رو، فرمان می‌دهد او را از اصفهان بیاورند. برای این انتقال، جاسوسانی برگزیده می‌شوند تا امنیت راه و جان

وی را تأمین کنند. فردوسی در بیت‌های ذیل، ضمن بازنمایی این موضوع، به سه ویژگی مهم کارآگاهان اشاره می‌کند که عبارت است از: کاردانی و تخصص، حیاداری و دادگری. بر این پایه، در فرهنگ سیاسی ایران باستان، جاسوس کارآمد افزون بر تخصص لازم برای کشف اطلاعات استراتژیک دشمن، باید از دید اخلاقی نیز، شرایط مطلوبی داشته باشد و برای خود اختیار بدون حدود مرز قائل نشود و به هر اقدام غیراخلاقی توسل نجوید. به بیان دیگر، در ساختار سیاسی حکومت ایران، رسیدن به هدف (کسب اطلاعات از دشمن)، وسیله و ابزار را توجیه نمی‌کند و جاسوس، ملزم به رعایت برخی نکات اخلاقی است. درنهایت، جاسوس برجسته و شاخص، از دو شاخصه کلان اخلاق و تخصص برخوردار است.

بدارید چون پیش بود اصفهان ز هرسو پراکنده کارآگاهان
همه کارداران با شرم و داد که دارای دارابشان کار داد
(فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۵: ۵۶۲)

۲-۷. ارائه اطلاعات از نظامیان و مردم عادی جهت اشراف اطلاعاتی سران لشوری و لشکری

جاسوسی با برنامه‌ریزی و اهداف مشخص برای تسلط به منافع از پیش تعیین شده انجام می‌شود (ر.ک: میرمحمدی، ۱۳۹۲: ۳۷). از این رو، اشراف اطلاعاتی موجب می‌شود با کسب اخبار و اطلاعات و احاطه و اشرافیت بر موضوعات پیرامونی و پیش‌بینی حوادث غیرقابل دسترس، پیشگیری از وقوع جرائم و شکست‌های حفاظتی و مقابله با تهدیدات و آسیب‌پذیری‌های مهم بر آن، حاصل گردد (ر.ک: جمشیدیان، ۱۳۸۸: ۱۲). اشراف اطلاعاتی فرماندهان نظامی و سران سیاسی کشور، قدرت کشور را در مقابله با آسیب‌های احتمالی داخلی و خارجی تقویت می‌کند و موجب ارتقای سطح امنیتی کشور می‌شود. در شاهنامه، جاسوسان برای تأمین و تحقق این هدف مهم، ایفای وظیفه می‌کنند؛ زیرا کشور ایران در آن زمان، نیازمند بهره‌مندی از اطلاعات دقیق داخلی و خارجی بوده است تا اقتدار سیاسی، نظامی، اقتصادی و ... خود را حفظ کند. در مسائل داخلی، اگرچه بحث نفوذ به

برجستگی مسائل خارجی نیست، ولی نیروهای نظامی، همواره تحت نظر گروهی از کارآگاهان بوده‌اند. افزون بر این، تحرکات توده‌های مردم، به‌خوبی رصد می‌شده است. به این اعتبار، نوع جاسوسی، سخت و عینی و سطح آن، موردی بوده و آماج نفوذ، سران لشکری و رهبران فکری مردم بوده است. اشرف اطلاعاتی بر نیروهای نظامی، امکان غافلگیرشدن طبقه حاکم را به حداقل می‌رساند. همای (پادشاه ساسانی) با نظر داشت اهمیت این موضوع در تداوم حکومت خود، عده‌ای را پیوسته به این کار گماشته بود.

چو جنگاوران را یکی گشت رای ببردند لشکر ز پیش همای
فرستاد بیدار کارآگهان بدان تا نماند سخن در نهان
ز نیک و بتد لشکر آگاه بود ز بدها گمانیش کوتاه بود
همی رفت منزل به منزل سپاه زمین پر سپاه، آسمان پر ز ماه
(فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۵: ۴۹۶)

یکی از خیزش‌های مردمی که در دوره ساسانی، سراسر ایران را دربر گرفت و به عاملی مهم در رقابت با قدرت حاکم بدل شد، مکتب فکری مزدک بود که توده‌های بسیاری را با خود همراه کرد. این جنبش در بین مردم به اندازه‌ای اوج گرفت که نیروهای امنیتی و اطلاعاتی آن را خطری مهم برای به چالش کشیدن حکومت وقت توصیف کردند. مزدک با آراء انتقادی خود، توازن قدرت تک‌صدا و غیر تکثرگرا را در آن دوران به چالش کشیده و خواهان تقسیم ثروت و قدرت و رواج چندصدایی و تکثرگرایی در امور سیاسی و ... شده بود. مزدکیان که در زمان قباد در اوج قدرت قرار داشتند، در تحولات اجتماعی و حتی سیاسی، دخالت می‌کردند و اثرگذار بودند. این موضوع، نگرانی‌های بسیاری را برای پادشاه ساسانی و مشاوران او به وجود آورده بود. از این رو، همواره جاسوسانی در میان مزدکیان حضور داشتند تا اهداف آن‌ها را شناسایی و در اختیار حاکمیت قرار دهند. نوع نفوذ، سخت و عینی و سطح آن، موردی بوده است. همچنین، آماج نفوذ در فرآیند جاسوسی، مزدک و دیگر رهبران فکری مزدکیان بوده است. اشرف اطلاعاتی قباد، این

امکان را برای دستگاه اطلاعاتی، امنیتی و نظامی او ایجاد کرده بود تا بر اساس تحرکات مزدکیان، سیاست‌ها و استراتژی‌هایی مناسب تعیین شود.

چو بشنید مزدک، زمین بوس داد خرامان بیامد ز پیش قباد
 به درگاه او شد به انبوه گفت که جایی که گندم بود در نهفت
 دهدی آن به تاراج در کوی و شهر بدان تا یکایک بیاید بهر
 دویدند هر کس که بُد گرسنه به تاراج گندم شدند از بنه
 چه انبار شهری، چه آن قباد ز یک دانه گندم نبودند شاد
 چو دیدند، رفتند کارآگهان به نزدیک بیدار شاه جهان
 که تاراج کردند انبار شاه به مزدک همی بازگردد گناه

(همان، ج ۷: ۶۹)

۸-۲. ارائه اطلاعات طبقه‌بندی شده از دشمن

وظیفه اصلی جاسوس، خیرسانی از درون تشکیلات تصمیم‌گیرنده دشمن است. (ر.ک: نیرمال و آستهانان، ۱۳۹۱: ۲۲۹) دسترسی به اطلاعات طبقه‌بندی شده و ویژه، همواره رمز اصلی موفقیت بازیگران عرصه سیاسی بوده است. (ر.ک: گروه مطالعات امنیت، ۱۳۸۷: ۷۰) اطلاعات طبقه‌بندی شده به‌عنوان بخش مهمی از پایه‌های قدرت حاکمیت، همواره از سوی جاسوسان با تهدیدات جدی مواجه هستند. دسترسی به این اطلاعات، بسترهای لازم را برای چیرگی بر دشمن فراهم می‌کند؛ زیرا تحلیل اطلاعات سنتی، توضیح‌دهنده راهبرد نفوذ دشمن است. (ر.ک: عاصم و العیسوی، ۱۳۸۸: ۱۷۳) بر این اساس، خسروپرویز از جاسوسان می‌خواهد تا اطلاعات دقیقی از شرایط جسمانی و سبک زندگی بهرام چوبین و نیز، کیفیت جنگاوری سپاهش ارائه دهند تا با تحلیل این اطلاعات استراتژیک، شورش بهرام چوبین را سرکوب نماید.

چو آگاه شد خسرو از کار اوی غمی گشت زان تیز بازار اوی
 فرستاد بیدار کارآگهان که تا بازجویند کار جهان
 به کارآگهان گفت راز از نخست ز لشکر همی کرد باید درست

که با او یکی‌اند لشکر به جنگ وگر گردد این کار ما با درنگ
 دگر آنک بهرام در قلبگاه بود بیشتر گر میان سپاه
 چگونه نشیند به هنگام بار به رفتن کند هیچ رای شکار
 برفتند کارآگهان از درش نبود آگه از کار وز لشکرش
 چو رفتند و دیدند و بازآمدند نهانی بر او بر فراز آمدند
 (فردوسی، ۱۳۶۶، ج ۸: ۵۳-۵۲)

۳. نتیجه‌گیری

مهم‌ترین نمود نفوذ سخت در شاهنامه، تمهید و تسریع در روند جاسوسی و به عبارت بهتر، نفوذ امنیتی در ساختار سیاسی و نظامی دشمن است. بررسی فن‌های جاسوسی در شاهنامه نشان می‌دهد که قلمرو و گستره نفوذ، شامل فضای عینی و واقعی است. کنش‌های جاسوسان برای نفوذ در دشمن، به صورت مأموریت‌محور بوده و ماهیتی اطلاعاتی و امنیتی داشته است. کارکرد اصلی این نفوذ، گردآوری اطلاعات و اخبار استراتژیک، شناسایی نقاط ضعف و قوت دشمنان، تخمین ابزار و سلاح نظامی آن‌ها، آگاهی از شرایط جغرافیایی اردوگاه‌ها و نفوذ در نقاط حساس و کلیدی برای تسهیل فرآیند مهار و کنترل بوده است. روش به دست آوردن اطلاعات به شیوه انسانی و فیزیکی و مبتنی بر اثبات-گرایی از طریق مشاهده محدود بوده است. در نتیجه، این نفوذ، ساختار تک‌بعدی و بسیط دارد و به این اعتبار، باید نوع نفوذ و جاسوسی را موردی و به صورت رخنه عامل یا جاسوس در گروه هدف دانست. اهداف انسانی جاسوسی، فرماندهان و نخبگان نظامی دشمن بوده است. بازیگران نفوذ، شامل دولت‌های درگیر (ایران، توران، روم) و طرفین درگیر (شاهان و مخالفان داخلی آنان) می‌شده‌اند که با بهره‌گیری از توانایی دستگاه‌های اطلاعاتی، اهداف امنیتی، اطلاعاتی و نظامی خود را تأمین کرده‌اند. عرصه این نفوذ در شاهنامه، تاکتیکی-نظامی و اطلاعاتی است. فردوسی دو ویژگی کلان «تعهد» و «تخصص»

را برای جاسوسان، الزامی می‌داند و عقیده دارد کارآگهان با تخلق به این دو صفت، در انجام مأموریت‌های خود، موفقیت شایانی به دست می‌آورند. در مجموع، گستره وظایف جاسوسان در اثر فردوسی، شامل موارد ذیل است: الف) کسب اطلاع از نیروهای بیگانه؛ ب) زیر نظر گرفتن تحرکات اجتماعی داخلی؛ ج) تأمین امنیت محل عبور یا استقرار سران لشکری و کشوری؛ د) ارائه پیشنهادهایی به شاه برای اتخاذ استراتژی‌های سیاسی و نظامی مناسب و تحلیل آن؛ ه) زیر نظر گرفتن سربازان و سران لشکری نیروهای خودی.

کتابنامه

الف. منابع فارسی

- آقابخشی، علی‌اکبر و افشاری‌راد، مینو (۱۳۸۶) **فرهنگ علوم سیاسی**، تهران: چاپار.
- آلمزان، پیر (۱۳۶۹) **جاسوسی و ضدجاسوسی**، ترجمه ابوالحسن سروقدم، مشهد: آستان قدس رضوی.
- احمدیان، علی‌اکبر (۱۳۹۴) نظریه نفوذ؛ تبیین ماهیت انواع نفوذ و رابطه آن‌ها با دستگاه چهار طیفی تهدید، فصلنامه آفاق امنیت، شماره ۲۸، صص ۶۸-۳۵.
- باقری‌چوکامی، سیامک (۱۳۹۵) امکان‌سنجی نقش الگوهای خودحفاظتی در پیشگیری پایدار از تهدیدات سازمان‌های امنیتی، فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی-امنیتی، سال ۵، شماره ۱۷، صص ۱-۲۱.
- باقری‌چوکامی، سیامک (۱۳۹۶) تحول پارادایمی نفوذ و اطلاعات امنیتی، فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی-امنیتی، سال ۶، شماره ۲۲، صص ۲۴-۱.
- بوریس‌دی، برکوویتز و گودمن، آلن‌ای (۱۳۸۴) **بهترین حقایق اطلاعات در عصر اطلاع‌رسانی**، ترجمه معاونت پژوهش و تولید علم، تهران: دانشکده امام باقر (ع).

- بی‌نام (۱۳۹۸) فرجام جاسوسان به روایت فردوسی، گروه ادب و هنر روزنامه خراسان، شماره ۲۰۲۳۴، ص ۱۱.
- تزو، سن (۱۳۵۹) **هنر جنگ**، ترجمه حسن حبیبی، تهران: قلم.
- تقوی، امیر (۱۳۸۰) **دائرة المعارف اطلاعاتی**، تهران: دانشکده اطلاعات.
- جمشیدیان، هادی (۱۳۸۸) **اشراف اطلاعاتی و جرم**، تهران: حدیث کوثر.
- حسن‌زاده، محمدحسین (۱۳۹۰) شیخون در شاهنامه، مجله کاوش‌نامه دانشگاه یزد، سال ۱۲، شماره ۲۲، صص ۱۳۰-۱۰۵.
- داوودی‌دهقانی، ابراهیم و همکاران (۱۳۹۷) شناسایی مؤلفه‌های جمع‌آوری اطلاعات در پیشگیری انتظامی از جرم، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، سال ۱۱، شماره ۴۱، صص ۷۳-۵۳.
- رستمی، میلاد، (۱۳۹۵)، شناخت پیشرفته‌ترین ابزارها و روش‌های جاسوسی و نفوذ دشمن از طریق فناوری و ارائه راهکارهای مقابله‌ای، فصلنامه مطالعات حفاظت و امنیت نیروی انتظامی، سال ۱۱، شماره ۳۹.
- عاصم، ابراهیم و العیسوی، اشراف سعد (۱۳۸۸) **سرویس‌های اطلاعاتی و نقش جدید آن‌ها در هزاره سوم**، ترجمه عسکر جلالیان، تهران: دانشکده اطلاعات.
- فردوسی، ابوالقاسم (۱۳۶۶) **شاهنامه**، به کوشش جلال خالقی مطلق، زیر نظر احسان یار شاطر، کالیفرنیا: بنیاد میراث ایران و مزدا.
- **فرهنگ اصطلاحات اطلاعاتی و امنیتی** (۱۳۹۶) تهران: دانشکده اطلاعات.
- فریدل، ران (۱۳۸۲) **دنیای مدرن جاسوسی**، ترجمه معاونت پژوهشی دانشکده امام باقر (ع)، تهران: دانشکده امام باقر (ع).

- کریمی، محسن (۱۳۹۴) **روش‌های نوین جاسوسی: نظریه‌ها، مفاهیم و کاربردها**، تهران: اطلس.
- گروه مطالعات امنیت (۱۳۸۷) **تهدیدات قدرت ملی؛ شاخص‌ها و ابعاد**، تهران: دانشگاه عالی دفاع ملی.
- لاکوئر، والتر (۱۳۸۰) **جهان اسرار**، ترجمه معاونت پژوهشی دانشکده امام باقر (ع)، تهران: دانشکده امام باقر (ع).
- میرمحمدی، سید مهدی (۱۳۹۲) **سازمان‌های اطلاعاتی؛ چهارچوبی برای تحلیل**، تهران: ابرار معاصر.
- نیرمال، آنجالی و آستهانان، ان.سی (۱۳۹۱) **مدیریت اطلاعات و امور امنیتی**، ترجمه علی غیرتمند، تهران: پژوهشکده مطالعات کاربردی فارابی.
- ویستر، فرانک (۱۳۸۴) **نظریه‌های جامع اطلاعاتی**، ترجمه مهدی داوری، تهران: وزارت امور خارجه.
- هالستی، کی.جی (۱۳۷۲) **مبانی سیاست بین‌الملل**، ترجمه بهرام مستقیمی و مسعود طارم‌سری، تهران: دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی.
- یعقوبی، رحیم و اسحاقی‌فر، میثم (۱۳۹۲) نقش هادی عملیات جمع‌آوری پنهان در اشراف اطلاعاتی سازمان‌های اطلاعاتی-امنیتی، فصلنامه پژوهش‌های حفاظتی-امنیتی، سال ۲، شماره ۲، صص ۲۹-۱.

(ب) منابع لاتین

- Evera Stephen van (1992) *the hard realities of international politics*, Boston review, vol 17, no6, p.p, Boston: No publisher.
- Gill, Peter & Phythian, Mark (2007) **Intelligence in an Insecure World**, UK: Polity Press.

-
- Peterson, Marilyn (2005) **Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture**, NCJ 210681, Washington D.C: Department of Justice, Bureau of Justice Assistance.

References

- Aghabakhshi, A.A. & Afshari Rad, M. (2007). *Culture of Political Science*, Tehran: Chapar. (In Persian)
- Ahmadian, A.A. (2015). Theory of Influence: Explaining the nature of types of intrusion and their relationship with the four-spectrum threat system, *Afaq-e-Amniat Quarterly*, 28, 35-68. (In Persian)
- Almjan, P. (1990). *Espionage and counter-espionage*, translated by Abolhassan Sarvohadm, Mashhad: Astan Quds Razavi. (In Persian)
- Anonymous (2019). The fate of spies according to Ferdowsi, *Khorasan newspaper literature and art group*, No. 20234, p.11. (In Persian)
- Asim, I. & Al-Issawi, A.S. (2009). *Intelligence Services and Their New Role in the Third Millennium*, translated by Askar Jalalian, Tehran: Faculty of Information. (In Persian)
- Bagheri Choukami, S. (2016). Feasibility Study of the Role of Self-Protection Patterns in Sustainable Prevention of Threats by Security Organizations, *Quarterly Journal of Security Research*, 5 (17), 1-21. (In Persian)
- Bagheri Choukami, S. (2017). The paradigm shift of intrusion and security information, *Quarterly Journal of Security Research*, 6 (22), 1-24. (In Persian)
- Borisudi, B. & Goodman, A. (2005). *The best facts of information in the information age*, translated by the Vice Chancellor for Research and Production of Science, Tehran: Imam Baqir College. (In Persian)

-
- Davoodi Dehghani, E. & et al. (2015). Identifying the components of information gathering in disciplinary crime prevention, *Journal of Disciplinary Discipline and Security*, 11(41). 53-73. (In Persian)
 - *Dictionary of Information and Security Terms*. (2017). Tehran: Faculty of Information. (In Persian)
 - Evera Stephen van (1992) *the hard realities of international politics*, Boston review, vol 17, no6, p.p, Boston: No publisher.
 - Ferdowsi, A. (1987). *Shahnameh*, by the efforts of Jalal Khaleghi Motlagh, under the supervision of Ehsan Yarshater, California: Iran and Mazda Heritage Foundation. (In Persian)
 - Friedel, R. (2003). *The Modern World of Espionage*, translated by the Vice Chancellor for Research, Imam Baqir College, Tehran: Imam Baqir College. (In Persian)
 - Gill, Peter & Phythian, Mark (2007) **Intelligence in an Insecure World**, UK: Polity Press.
 - Hallsty, K.G (1993). *Fundamentals of International Politics*, translated by Bahram Mostaghimi and Masoom Taromsari, Tehran: Office of Political and International Studies. (In Persian)
 - Hassanzadeh, M.H. (2011). Camisade in Shahnameh, *Journal of Yazd University Exploration*, 12 (22), 105-130. (In Persian)
 - Jamshidian, H. (2009). *Intelligence and crime knowledge*, Tehran: Hadith Kowsar. (In Persian)
 - Karimi, M. (2015). *New methods of espionage: Theories, concepts and applications*, Tehran: Atlas. (In Persian)
 - Lacquer, W. (2001). *The world of secrets*, translated by Imam Baqir College, Tehran: Imam Baqir College. (In Persian)
 - Mir Mohammadi, S.M. (2013). *Intelligence Organizations: A Framework for Analysis*, Tehran: Abrar Moaser. (In Persian)
 - Nirmal, A. & Astana, N.C (2012). *Information Management and Security Affairs*, translated by Ali Ghairatmand, Tehran: Farabi Institute of Applied Studies. (In Persian)

-
- Peterson, Marilyn (2005) **Intelligence-Led Policing: The New Intelligence Architecture**, NCJ 210681, Washington D.C: Department of Justice, Bureau of Justice Assistance.
 - Rostami, M. (2016). Recognition of the most advanced tools and methods of espionage and enemy infiltration through technology and providing countermeasures, *Journal of Security and Protection Studies of the police force*, 11 (39). (In Persian)
 - Security Studies Group (2008). *Threats of National Power: Characteristics and Dimensions*, Tehran: Higher National Defense University. (In Persian)
 - Taghavi, A. (2001). *Encyclopedia of Information*, Tehran: Faculty of Information. (In Persian)
 - Tzoo, S. (1980). *The Art of War*, translated by Hassan Habibi, Tehran: Ghalam. (In Persian)
 - Webster, F. (2005). *Comprehensive Information Theories*, translated by Mehdi Davari, Tehran: Ministry of Foreign Affairs. (In Persian)
 - Yaghoubi, R. & Ishaqifar, M. (2013). The leading role of covert collection operations in the intelligence knowledge of intelligence-security organizations, *Quarterly Journal of Security Research*, 2 (2), 21-29. (In Persian)